

שמעתא עמיקתא

האם מותר לשאוב חלב בשבת לצורך תינוק

א. איסור חליבה בשבת

איתא בש"ס שבת (נה) החולב והמחנך והמגבן כנרוגרת בשבת חייב חטאת דברי ר"א וח"א א' זה וא' זה אינו אלא משום שבות. ומפרט שם חולב משום מאמי משום **מפרק**, ע"כ. **ופרש"י** (ד"ה מפרק) פורק אוכל משום שנתכסה בו, והווי תולדת דש, ע"כ. ומפשוט דברי השי"ס משמע דחכמים (דקיי"ל כותיהו) פליגי על ר"א אף לענין חולב דליכא בזה אלא משום שבות. ובאמת כן היא דעת רב **האי גאון** הובא ברשב"א (נה). וכן נקט הרמב"ן (שם קמד: וכתובות ס.) ע"פ הירושלמי (פ"ר כלל גדול ה"ב). וכ"כ הרמב"א (כתובות סא.) דהחולב אפי' בידינו אינו עובר אלא על איסור דרבנן.

אלא דכבר רבו החולקים על דעה זו וסי' דחכמים אינם פליגי על ר"א לענין חולב בשבת וכו"ע מודים דחייב חטאת, והם **התוס'** (עג: ד"ה מפרק), **הרמב"ם** (שבת פ"ח ה"ו) ו**הרי"ף** (תשובה ס"ו ש"ב), וכן הביא **המגיד משנה** (שם) בשם **הר"ח**. וכן פסקו **החיי"א** (כלל ד' אות ח), **האג"ט** (מלאכת פ"ד אות ב'), **המ"ב** (ס"ו ש"כ ס"ק קז), **השביתת השבת** (ד"ן ט) ו**החזו"א** (ס"ו נו ס"ק א). [אולם **הרע"א** (ס"ו ח) נקט דאין בכל זה אלא איסור דרבנן כיון דאין דנישה אלא בגידולי קרקע. וכן נקט **התה"ד** (ס"ו ש"ה ס"ק יז). וע"י **בשאלת יעב"ץ** (ח"ב ס"ו ע"ג) ו**בהפלאה** (כתובות ס.). וע"י לקמן].

וע"י עוד **ברמב"ם** (שם) שכתב דבכה"ג חייב משום מפרק דהוא תולדה דדש. וכ"כ **רש"י** הני"ל, **הרשב"א** (שם), **המאירי** (שבת צ"ב) ו**הרי"ף** (תניב י"ב ח"ד). אלא **תוס'** ב"דף ע"ג ע"ב (ד"ה מפרק) תמנה על רש"י דהרי אין משום דנישה אלא בגדולי קרקע. ו**בתוס'** צ"ח ע"ג (ד"ה החולב) כתבו דצ"ל דלדעה זו הברייתא דלעיל אתיא כרב יהודה דסי' דיש דנישה אפי' שלא בגידולי קרקע. [אמנם **תוס'** ב"דף ע"ג ע"ג שם כתבו דדוחק לומר כן, וע"כ כתבו בשם ר"ת דחייב משום ממחך משחולב ממחך את הדד ומחליקו. אלא דכבר הקשו האחרונים דר"ת סותר דברי עצמו, שהרי **תוס'** דף קמ"ד ע"ב (ד"ה חולב) כתבו דלדעת ר"ת דהא חולב אדם לתוך הקפירה 'הוא דנישה דוקא ביו"ט דחז"ת בהמה לאכילה והווי כאכול דאיפרט, אבל בשבת דלא חזיא לשחיטה כמו דש חשיבא שהבהמה היא כפסולת וכשחולב הווי כנוטל אוכל מתוך פסולת]. וע"י נמצאו דברי ר"ת סותרים בתרת, דהרי אף ביו"ט אכתי איכא משום ממחך, ועוד קשיא סתירת דבריו לענין דנישה אלא בגדולי קרקע. וע"י **בני חת"ס** (שם קמד: ד"ה מדבי רבינו) משי"כ ליישב].

אולם ליישב דברי רש"י צ"ל דגם בהמה בכלל גדולי קרקע דמירבא רבי מארעא, וכמו שמצינו **בברכות** (ל:), וכמו שכתב **הרשב"א** (שם), וכ"כ **המגיד משנה** (שם פ"ח ה"ו) ו**המנ"ח** (מצוה לב מוסד השבת דש אות א). [וע"י עוד **באגלי טל** (מ"ל דש אות ד ס"ק ז). אמנם **תוס'** אפי' משום דלשתייתו אזלו בבי"ט (ד"ה פ"ד) דסי' דלא אמרינן דבהמה בכלל גדולי קרקע. והנה רש"י שבת שם הביא דאית דאמרי דחייב משום תולדה דקוצר ודחה איסור תורה. אמנם באמת כשיטה זו איתא בירושלמי (פרק כלל גדול ב:), וכתב הרשב"א העדה דהיינו טעמא דכל שמצינא דבר מחייתו חייב משום קוצר. ו**הרשב"א** (קמד: ד"ה הא דייק) כתב דל"ת הגיל בשבת אינו חייב אלא משום בורר. וע"י **במהרש"א** (שבת קמד). וע"י עוד **ביראים** (שם קב סוף מלאכת סותר) שכת' דחייב משום תולדה דטוחן. ו**במאירי** (עג: ה"ב) הביא יש מפרשים דמשום תולדה דגוזו איתין עלה, עיי"ש טעמא, אולם המאירי שם דחה דבריהם. וע"י בזה **בשביית השבת** (מ"ל דש ס"ק טו).]

ולמעשה פסק **במ"ב** (ס"ו ש"כ ס"ק קז) דיש בזה איסור תורה משום מפרק דהוא תולדה דדש, ע"כ. ולא רק בחולב מבהמה איכא איסור תורה אלא אף אשה המקילה בתוך מדידה לתוך חכוס כדי להניק את בנה פסק **השו"ע** (שם) דאסור. וכתב **במ"ג** (שם) דאיכא בזה משום איסור תורה. וכן פסק **בביאור הלכה** (שם ד"ה מפרק אמאי גם באשה איכא מפרק דאין והווי אינה בכלל גדולי קרקע. ובאמת **במ"ח** (שם ד"ה ועתה) כת' דלהרמב"ם גם אדם בכלל גדולי קרקע. וכן מבאר **בביאור הלכה** (ס"ו ש"ט).]

ב. חליבה לתוך אוכל

וכשחולבים לתוך אוכל, דעת **הרי"ף** (פ"ב ס' ס' - ס' ס' - ס' ס') דבשבת אסור וביו"ט שרי, וכתב **הר"ן** (שם ד"ה אמר ר"י) דאע"פ דסחיטה ע"ג אוכלים שרי בכה"ג, שאני התם דאוכל הנסחט נמי ראוי לאכילה, משא"כ הכא דהבהמה אינה ראויה דעתה אסורה באכילה. אולם דעת **הרמב"ן** (שם ד"ה ועוד ש) דבכל גוונא שרי, דאין בהמה בכלל פסולת דהרי היא ראויה לאכילה אלא איסורא הוא דרביעי עלוה. ודעת **הרמב"ם** (שבת פ"ח) דבכה"ג פטור, ולמעשה דאין בזה אלא איסור דרבנן. וכדבריו פסק **המ"ב** (ס"ו ש"ה ס"ק ע"א), וכתב **בביאור הלכה** (ס"ו תהק ד"ה שהיא) דאיכא רק איסור דרבנן משום דאין זה דרך פריקה. ו**החזו"א** (שם) כתב דלדעת הרמב"ם אין בזה אלא איסור דרבנן כי בחליבה איכא משום טלטול בהמה שהיא מוקצה. אלא דלחלב טה דיש בזה איסור תורה [וע"י **במגיד משנה** (שם) שכת' דלדעת הרמב"ם כהרי"ף, ומשמע דסי' דלדעת הרי"ף אין בזה אלא איסור דרבנן. ו**באג"ט** (שם ד"ן ט ס"ק טו) כתב דלפי הרי"ף חייב חטאת. ועיי"ש משי"כ ב"דעת הרמב"ם, וע"י עוד **בשביית השבת** (שם ד"ן ט). וע"י **בביאור הלכה** (שם תהק) שכת' לענין חליבה ביו"ט דכיון דעיקר האיסור לכמה פוסקים הוא דרבנן אין בידינו למחות ביד המקילין בחולב לאוכלין אף מבהמה חולבת במקום מניעת שמחת יו"ט, ומי"מ אם אפשר ע"י עכו"ם טוב יותר. ומי"מ באופן שהחולב מרובה מהאוכל ואינו נבלע בתוכו חלב **המ"ב** (ס"ו תהק ס"ק ז) שאסור. וכן **החזו"א** (שם) כת' שכל החיתר לחלוב לתוך אוכל הוא רק שהחולב והחלב עוברים יחד ולא כשהוא צף ע"ג האוכל].

ג. מקומות שהתירו חליבה בשבת (צער אדם וצער בעלי חיים)

אלא דמצינו שבכמה גוונא חילקו חז"ל לענין איסור זה. וכגון לומר לאינו לחלוב בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים וכמו שפסק **השו"ע** (שם ש"ה ס"ע). וכתב **המ"ב** (ס"ו ש"ה ס"ק ו) דה"ה אם הבהמה חולה בעלמא ג"כ מותר ע"י א"י כדי לרפאותה משום צער בע"ח. ודעת **החזו"א** (שם ס"ק ט) דבגוונא דליכא עכו"ם סמכינן ע"ד המקילים דאין בכל זה אלא איסור דרבנן ושרינן ע"י ישראל כשהחלב הולך לאיבוד, דלא כ**האג"ע** (ח"ג ס"ו ל"ד) המחמיר בזה.

וכמו כן מצינו דהתירו למי שחוליה לינק חלב מבהמה (אם זהו רפואתו), דבמקום צערא לא גזרו רבנן. וכן פסק **השו"ע** (ס"ו ש"ה ס"ע לז). וע"י **בביאור הלכה** (ס"ו ש"ה ס"ע לז ד"ה ותנין) ו**בשער הציון** (ס"ו תצו אות ט).

ועוד היתיר חז"ל דהמצטערות מחלב יכולה להוציא בידה החלב המצער אושה, וכן פסק **השו"ע** (ס"ו ש"ה ס"ע ח). וביאר **במ"ב** (ס"ו ל"ב) דמותר דוקא כשעושה כן על הארץ שרי דאין זה כדרך מפרק כיון שהולך לאיבוד ועוד דהוי מלאכה שאצ"ל דפטור ומשום צערא לא גזרו, ע"כ. [ואם חולבת לכלי ע"י להשליך לאיבוד מבואר **בט"ז** (ס"ו ש"ה) דאף בכה"ג איכא איסור. ודעת **החזו"א** (ס"ו נ"ה ס"ק ז) דאיכא חיוב חטאת בזה כי עביד דמיתך ורבי בני"א אינם מאבדים וע"כ חשיב משקה. (ואפשר דהסי' מודה לחזו"א דאיכא איסור תורה היכן אפשר שיוכל, אלא דהיינו מירב בגוונא דלא שייך האי חששא וע"כ כתב רק דאיכא איסורא בזה, עיי"ש). ו**הפמ"ג** (ס"ו ש"ה ס"ק יב) כת' בהאי דהסי' דאין בכה"ג אלא איסור דרבנן. ו**הוא"ר** (שם) התיר לגמרי. וע"י **במ"ב** (ס"ו ש"ה ס"ק יח) לענין סוחט בכלי ע"י ליתנו באוכל שהביא דעת הדרשה דסי' דאיכא בזה איסור דאין, ו**השה"צ** (שם) הביא מהרב"ב דאין בזה אלא איסור דרבנן. והכרעת **החזו"א** (שם) כהדרשה כני"ל].

ד. משאבה חשמלית

ובזמנינו יש להתיר להשתמש לצורך זה במשאבה המיוחדת לכך, ומותר אפילו במשאבה חשמלית המחוברת לשעון שבת. וע"י **בש"כ** (פ"ו אות כ) דכתב דעדיף להשתמש במכונה חשמלית לשאוב ע"י מכונה ידנית שכל לחיצה הווי מלאכה בפני"מ, אלא דמיי"מ בכל גוונא תשים חומר הפוגם את החלב, ואם אין לה חומר שכוה תקפיד לשאוב כמות קטנה ותזרוק אותה ע"ימ שלא הצטרף לכשיעור, ע"כ. [וע"י **בנה צבי** (אוי"ח ס"ו ר"א) שפסק ע"פ הדרב"ז דאף לענין אשה השיעור גוה הוא כגורגרת. ועיי"ש ד"ה ב) שיצא לחלוק על המורים לנשים להניח אוכל בכלי וחלובו ע"י האוכל, משום דלחלוב חלב מאשה גוה יותר מחלובת בהמה לפני זו, עיי"ש). אולם לפי דברי הביאור הלכה הני"ל שכתב דבתוך אוכל הווי מדרבנן כן אין זה דרך פריקה, מבואר עכ"פ דבכה"ג קיל טעמי. וע"י **בחזו"א** (שם ד"ה וכל) דאף כשדעתו לסגן בכלל חולב לתוך אוכל].

והיכן שאין התינוק יכול ללנוק ממנו וצריכה להאכילו חלב, דעת **הגרש"א זצ"ל** (ששי"כ פ"ו הגה טו) דמותר להוציא חלב בשבת לתוך כלל כיון שזוהו מזונו הטבעי ובספק סכנה אין להתחשב בתחליפי מזון אחרים. וכן דעת **האבן ישראל** (מאור השבת ח"ד ס"ו ד' הגה ק"ה ד"ה וכן), אלא דסי' דהיינו טעמא כי באשה אין הדרך לשאוב אלא להניק ואין בזה איסור תורה, ולכן לצורך תינוק יש להקל. ודעת **הגרש"א זצ"ל** (מאור השבת ש"ה) דכל שלא הורגל בתחליפי חלב, אי"צ להתחיל לתת לו תחליף חלב כיון שאין זה חלב א"ס, ומותר לשאוב עברו מהאם. [וע"י **בספר אשרי האיש** (ח"ב פ"ו אות כח). ודעת **האור לציון** (ח"ב פ"ו אות ח) דהחמיר בזה], וע"י בנוגע לכאן בגליון ק"י. [וע"י **בנה צבי** (אוי"ח ס"ו ר"א) שכת' בשם ח"כ"א שהתיר לאשה המינקת שתינוקה אינו יכול ללנוק את כל החלב הנמצא ומפסיק בנינוקתו, לחלוב ממנה לתוך הכלי שהיא מוכן לתנוק אחר שעה או שתיים. אולם הוא ז"ל יצא לדחות דבריו כי סתם קטן מוכן אצל החלב פירושו שסתם תינוק יניקת החלב הוא מזונו וחיותו, ובמקום שאין מינקת שתינוקת אלא ינק ממיקנת כותית ישאר לה הנקה לגמרי, אבל בני"ד שכבר אכל כדי חיותו ושוב אין סכנה נוגעת לו ודאי אין היתר לחלוב לתוך הכלי, שאין בפה שם סכנה בכלל, ע"כ].

ואף בגוונא שהתינוק אינו יכול ללנוק ממנו ומצות פצע במקום וכדו', וצריכה אמו לקלח חלב אף בשבת בכדי שלא יתקלקל חלבה ולאחר שבת תוכל להמשיך להניק התינוק, שרי להוציא חלב, אלא דאין צורך להקלח לחלב זה תשאב לאיבוד. וכן דעת **הגרש"א זצ"ל** (ששי"כ פ"ו אות כ) דבכה"ג יכולה לקלח לאיבוד, דאף שיש תחליפים ומאכלים אחרים שהתינוק אוכל מיי"מ שרי כי חלב א"ס הוא המאכל שהקב"ה נתן לתינוקות. וע"י **במאור השבת** (ח"ד ע"ב ר"ג) שברוך כלל החלב אינו מתקלקל מחמת יום אחד].

ה. כשהתינוק מקבל תחליפים

ואף בגוונא דכבר נותנים לתינוקות תחליפין או מאכלים אחרים אלא דחלק חשוב מתזונתו הוא מחלב אמו (א.ה. אפשר דרוב בעי"ף), דעת **הגרש"א זצ"ל** (מאור השבת ח"א מכתב י"א אות ז) שמותר להוציא חלב לאיבוד בשבת ע"ימ שלא יפסק יז חלב א"ס הוא המאכל שהקב"ה נתן לתינוקות וכני"ל].

ואף לדעת **הגרש"א זצ"ל** (שם) דסי' דאם התינוק הורגל בתחליפי חלב אסור לשאוב בשבת (וכן לדעת המחמירים הני"ל דאסור אף כשהכתב אינו לוקח תחליפים) יש לדון דאפשר דהיכן ששואבת "לאיבוד" שרי אף עשושה כן ע"ימ שלא יפסק חלבה ולא מחמת צער. דהנה קטן בכלל חולה שאבי"ס הוא כמבואר **ברמ"א** (ס"ו ש"ה ס"ק יז וס"ו ר"ע ס"ג א) ד"סתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמיי". וכבר פסק **השו"ע** (ש"ה ס"ע יז) דלצורך שחאבי"ס מותר לעשות ע"י גוי אפי' מלאכה דאין, ועיי"ש ישראל לענין דרבנן ע"י שינוי, וע"י בזה באורך בגליון קס"ה. אי"כ ה"ה הכא דהרי חלב א"ס הוא מאכל יסודי לבריאות הילד [וכ"כ **הפתי"ש** (יו"ד ס"ו פ"א ס"ק טו), **הצדה לדרך** (מאמר א), **הבן איש חי** (שנה ב' פ' אמור אות ג)]. וע"י **בש"ח** (דברי חכמים ס"ו א"ח), וכבר ידוע מהרופאים שהוא חשוב למערכת החיסונית של התינוק (ברמה שאין התחליפים יכולים להשפיע). וכיון דצדעם המלאכה אין בה אלא איסור דרבנן כמבואר לעיל ע"פ חכמים (כי היא לאיבוד), והשאינו ב"מ אלא במשאבה) בכלל המלאכה שלא דכרה י"ל דשרי. וכן דעת **הגר"ע אינערשטי שליט"א** דבכה"ג שרי. [והנה ע"פ דמלאכה שהני"ל לגופא הווי מביא] **[המש"כ בעמוד הבא]**

האם שרי לקבוע מזוזה ע"י קטן

תנן (ברכות כ.) נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין, והייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון. ופרש"י (שם) דאיירי בקטן שהגיע לחינוך, ואפ"ה לא הטילו על אביו להנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמוע זמן ק"ש, ופטור מן התפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו נקי, וחייב בתפלה משום חינוך.

ור"ת (שם ד"ה קטנים) דאין דייקא בקטן שלא הרגיע לחינוך, והוא פטור לחינוך דא אביו חייב להנכו בתפילין ובק"ש. והא דקתני' סיפא והייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון אנשים ועבדים קטני, אבל קטנים פטורים מכל וכל כיון דלא התינו לחינוך.

וכתב המאירי (שם) דאף למפרשים דחייבין בתפילה ובברכת המזון קאי נמי אקטנים (וכפי' הרש"י בבב"ב), מ"מ מזוזה לאו אקטנים קאי.

אולם הרמב"ם (פ"ה מה"ל מזוזה הל' י"ז) כתב - הכל חייבין במזוזה ואפי' נשים ועבדים, ומחנכים לה קטנים לעשות מזוזה ולבתיהם. וכ"כ הטור (יו"ד ס"ו ר"א) - המזוזה חייבין במזוזה אפי' נשים ועבדים, ומחנכין את הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהן. וכתב ה"ב דמקורו ממתני'. וכן פסק לדינא בשו"ע (שם פ"ה).

ובפשוט נראה דהקטן קובע מזוזה לעצמו, ותסמו ולא פירשו דאחר שגדיל בעי להסירה ולחזור ולקובעה, ומשמע דקביעות המזוזה שעשה בעודו קטן מהני אף לאחר שגדיל.

וכן מבואר בחלת צבי (בהנהגותיו לשו"ע שם ס"ג) דכבר פשוט דהקטן קובע מזוזה לעצמו, ומהני מה שקבע בקטנותו אף לאחר שגדיל.

ועיין ברב ברכות (מערכת הפ"ה פ"ד) דהא שישא ליזה דאף קבע מזוזה בזמן היותו פטור, וכגון בהיותו קטן, נמלט בזה מן האיסור אף בהיותו בר חיובא, דאינו יושב בבית שאין בו מזוזה, אלא דמספק"ל אי לאחר דנעשה בר חיובא חשיב שקיים המצוה עשה דקביעת מזוזה בהמזוזה קבועה בביתו.

ובשו"ת תורה לשמה (ס"ו ש"ן) נשאל לענין קטן שהגיע לחינוך שהיה לו חצר אחד שבא לו ביוושה, וקבע מזוזה בחל הפתחים והחדרים החייבים במזוזה, אם אחר שגדל חשיב שקיים מצות עשה דמזוזה, או דילמא כיון שקבעה בזמן שהיה פטור מן המזוזה לא חשיב בזה שהקיים המצוה אחר שהגדיל. אלא צריך להסירה ולקבעה מחדש.

והשיב דאע"פ שקבע המזוזה בזמן שהיה פטור מן התורה, אפ"ה מאחר דעתה אחר שהגדיל קיימת המזוזה בפתח, חשיב כקיים את המצוה. דקביעות המזוזה בפתח חשיב הכשר מצוה, ועיקר המצוה שהתירה המזוזה קבועה בפתחו לך ועיקר המצוה שהתירה חשיב איכרא דבראש יזמן (ברכות כ.) כתב דהא דקטנים חייבין במזוזה היינו דאביו עושה לה. ומבואר דסי' דאף לדידה לא מהני קביעת מזוזה על ידו.

ובחקרי לב (יו"ד ח"ד ס"ו ק"ח) כתב לחקור אי קביעת מזוזה ע"י חש"ו וגוי פסולה או כשרה, וצדד הפסולה כיון דעיקר המצוה הוא גמר המצוה, ובמזוזה עיקר המצוה הוא הקביעות, וכדמברכינן אשר קב"ו לקבע מזוזה, ובעיקר המצוה, וכדמצינו לענין גוי כמאן דליתיה דמו, וכדמצינו לענין גוי הנוכה דכפ"ה בגמ' (שם ט"ג) ובתוס' (שם כ"ב) דאי הדלקה עושה מצוה, הדליקה חש"ו לא עשה ולא כלום, וכל שקבעה חש"ו וגוי כמאן דליתיה דמי ואין תקנה כי אם להסירה ולהניחה.

ועוד דבגיטין (פ"ה) ממעט כתיבת מזוזה ע"י חש"ו וגוי מדכתיבו וכתבתם כל שישנו בכשריה שניו בכתיבה, ומנייה איכא למילף אף לקביעות דכי כתיב וכתבתם על מזוזה ביתך פירושו שיקבע הכתיבה במזוזה הפתח. אלא דכתב דמ"מ הדבר צ"ת שלא נזכר דין זה בשום פוסק שבה לידו. ע"כ. (ואנן חזינן גדולה מזו בפס"י דאף לקטן גופא לא מהני קביעות דידה, ובענין גדול יקבע לו המזוזה). אלא דבענין מ"ש להוכיח דעיקר המצוה הוא הקביעה מדמברכינן לקבוע מזוזה, יעויין במג"א (ס"ו ש"ה ס"ק א) דקשה - מאי שנא מזוזה מטלית, דקיימא לן שצריך לברך

